

Д.Б. РАХМЕТОВ

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

**ВІДДІЛ НОВИХ КУЛЬТУР:
МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ ТА МАЙБУТНЄ**

Наведено дані щодо історії створення та розвитку відділу нових культур Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України. Схарактеризовано основні періоди становлення, формування наукових напрямів, створення колекцій корисних рослин, роль провідних учених в організації та проведенні науково-дослідної роботи відділу. Показано сучасний стан наукових досліджень та колекційних ділянок, основні напрями роботи відділу нових культур як важливого центру з інтродукції, селекції та впровадження кормових, технічних, пряноароматичних та овочевих культур.

Відділ культурних рослин було створено для вирішення головного завдання Ботанічного саду — збагачення флори країни новими видами та сортами рослин шляхом введення в культуру дикорослих рослин або за рахунок інтродукції та акліматизації рослин інорайонного й іноземного походження. Не менш важливим завданням відділу було експонування у ботанічному саду культурної флори світу у відкритому, закритому чи напівзакритому ґрунті залежно від специфічних вимог виду рослин. Згідно з наказом № 98 від 12 вересня 1945 р. директора Центрального республіканського ботанічного саду акад. АН УРСР М.М. Гришка було засновано відділ біології рослин (культурної флори), а посаду завідувача відділу обійняв канд. с.-г. наук Дмитро Федорович Лихвар [18, 35].

Ділянку лікарських, ароматичних та інших корисних рослин у Ботанічному саду було закладено перед Великою Вітчизняною війною — головним чином за рахунок фондів Київського акліматизаційного саду. Частина багаторічних рослин збереглася на цій ділянці до 1944—1945 р. У Київському акліматизаційному саду на той час зростало до 200 видів лікарських, ароматичних і прямих рослин. Цей генофонд, зібраний з

усього світу акад. М.Ф. Кащенком, став основою для створення колекційних ділянок корисних рослин відділу культурної флори Ботанічного саду.

Д.Ф. Лихвар разом зі своїми співробітниками розробив теоретичні і практичні засади створення колекційних ділянок культурних рослин у Ботанічному саду, визначив видову і сортову різноманітність. Було мобілізовано велику кількість зразків рослин з різних регіонів СРСР та з інших країн, проведено інтродукційні випробування, визначено показники врожайності і дано рекомендації з використання цих рослин. Планувалося представити 18 груп культурних рослин [25, 26].

За період з 1948 до 1953 р. на колекційних ділянках відділу культурної флори було випробувано 71 вид та 400 форм овочевих рослин, 817 видів і форм зернових злаків, бобових, 277 видів лікарських і ефіроолійних рослин відкритого ґрунту та 131 — закритого ґрунту, 66 — пряносмакових і 16 — екзотичних оранжерейних прямих рослин, 10 — олійних, 30 — прядивних, 82 — дубильних і фарбувальних рослин, 53 — каучуконосних і смолоносних рослин відкритого ґрунту та 40 — оранжерейних, 72 — цукроносних і крохмалюносних, 25 — інсектицидних, 57 видів водних, 205 видів та форм кормових рослин.

Співробітники відділу культурної флори (нових культур), у центрі — зав. відділу Д.Ф. Лихвар, 1952 р.

У цей період у проектуванні ділянок відділу культурної флори Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР та у створенні колекції корисних рослин, окрім Д.Ф. Лихваря, активну участь брали І.О. Дрига, Г.П. Рудковський, Г.М. Рейтблат, Н.С. Самчевська, М.І. Бондар, М.М. Дружиніна.

Згідно з наказом про зміцнення наукових відділів Ботанічного саду АН УРСР у 1953 р. було реформовано відділи культурної флори (нових сільськогосподарських рослин) і квітникових та оранжерейних рослин і створено новий відділ декоративних та технічних культур [27]. У квітні 1953 р. завідувачем відділу було призначено канд. біол. наук, старшого наукового співробітника Івана Омеляновича Дригу. У 1957 р. відділ перейменували у відділ культурної флори. В цей час І.О. Дрига продовжував

очолювати відділ [28]. Він брав безпосередню участь у складанні списків рослин, необхідних для проектування і створення експозиційних ділянок харчових, кормових, лікарських і технічних рослин, складанні проектних завдань інженерних споруд, займався селекційною роботою з технічними та харчовими рослинами. Він є автором сорту петрушки "Урожайна" (співавтор В.П. Гринь) та сорту коноплі ЮС-1 ВНИКО.

З 1958 до 1961 р. відділом культурної флори завідував акад. АН УРСР Микола Миколайович Гришко [19]. На той час у відділі було створено групи плодкових, сільськогосподарських і субтропічних рослин.

М.М. Гришку належить пріоритет у розв'язанні проблеми зміни статі конопель. Його праці з цього питання не тільки стали внеском у розробку теоретичних основ се-

лекції рослин, а й мають велике практичне значення для народного господарства. Перший виведений ним сорт з одночасним визріванням чоловічих та жіночих рослин — ОСО-72, який за виходом волокна на 35—40% перевищував культивовані тоді сорти, давав можливість механізувати збирання конопель. Розроблені й обґрунтовані М.М. Гришком методи зміни та регулювання статі у дводомних рослин нині використовуються як для подальшого розвитку проблем еволюції статі у вищих рослин, так і для одержання нових високопродуктивних форм [15].

З 1961 по 1964 р. М.М. Гришко працював старшим науковим співробітником цього відділу.

Отримання насіння місцевої репродукції і всебічне вивчення рослинних фондів дали можливість успішно вирішити теоретичні і прикладні питання інтродукції та селекції нових для України плодово-ягідних, технічних та харчових рослин, впровадити нові рослини у різні галузі народного господарства, збагатити рослинні ресурси країни.

Підбиваючи підсумки інтродукційної та селекційної роботи, М.М. Гришко відмічав велике різноманіття вихідного матеріалу корисних рослин, зібраного на той час у Ботанічному саду в цілому і у відділі культурної флори зокрема: дерев та кущів — 1450 таксонів, плодово-ягідних рослин — 725, винограду — 290, субтропічних (лимон, апельсин, чай, гранат, фісташки, кофе, авокадо, інжир, ююба тощо) — 120, технічних (волокнисті, каучуконоси, олійні, лікарські, дубильні та ін.) — 1050, кормових — 252, харчових — 1457, багаторічних та однорічних квіткових рослин — 2350, зокрема троянд — 600 сортів, жоржин — 220, гладіолусів — 284, ірисів — 150, тюльпанів — 110, айстр багаторічних — 52 сорти, оранжерейних рослин — 875 форм, дикоростучих трав'янистих рослин — понад 1000 видів. Колекційний фонд Ботанічного саду на той час становив 9569 таксонів [8, 17].

Активно впроваджувалися в сільськогосподарське виробництво сорти таких культур, як майоран, дагуса, великоплідна гречка, рис, чуфа, олійний молочай, кенаф та інших селекції Ботанічного саду. На жаль, не на всі сорти було оформлено авторські свідоцтва.

З 1961 по 1965 р. відділ культурної флори (інтродукції та акліматизації культурних рослин) очолював канд. с.-г. наук Феофан Григорович Передерій [29]. Він вивчав кормові рослини та газонні трави. У відділі також були групи плодових, сільськогосподарських і субтропічних рослин.

Колекція сільськогосподарських рослин у 1965 р. налічувала 2020 видів і форм, зокрема: харчових — 960, кормових — 420, технічних — 240, лікарських — 400.

З 1965 р., після реформування відділу інтродукції культурних рослин, завідувачем було призначено Івана Мироновича Шайтана. В цей період у відділі продовжували займатися вивченням нових і малопоширених харчових, лікарських, кормових і плодових рослин та газонних трав, інтродукованих у ЦРБС [20].

За пропозицією акад. АН УРСР А.М. Гродзінського було створено відділ, завданням якого було вивчення нових культур і впровадження наукових розробок Ботанічного саду у виробництво. 30 жовтня 1968 р. було оголошено конкурс на заміщення вакантної посади завідувача відділу нових культур та впровадження. Згідно з наказом від 14 січня 1969 р. для створення цього відділу було вирішено перевести з відділу природної флори 1 співробітника, з відділу інтродукції культурних рослин — 3, з відділу дендрології та паркознавства — 2, з відділу квітникових і оранжерейних рослин — 2, з відділу екології і фізіології рослин — 4, з відділу зеленого будівництва — 11 співробітників (групу реалізації). Посаду завідувача відділу нових культур та впровадження обійняв канд. с.-г. наук Юрій Адольфович Утеуш. Основні зусилля колективу відділу на той час було спрямовано

на впровадження розробок Ботанічного саду [3, 21].

У зв'язку з ліквідацією відділу інтродукції культурних рослин та створенням відділу акліматизації рослин ім. М.Ф. Каченка у березні 1970 р. було вирішено передати до відділу нових культур та впровадження групи сільськогосподарських рослин з відповідними ділянками та перевести співробітників (канд. с.-г. наук Ф.Г. Передерія, канд. біол. наук І.Б. Чорного, мол. наук співр. М.С. Бурачинську, інж. І.Л. Кусрашвилі, фітотехніків — Н.Ф. Касаткіну, І.С. Добровольську та робочих Н.П. Заболотню, Н.П. Чипозубову) [22, 23].

На початку 70-х років минулого століття у відділі було розпочато реконструкцію та закладання колекційно-експозиційних ділянок корисних рослин. У 1974 р. було закладено колекцію кормових рослин на новому місці, де вона знаходиться і нині. На той час вона налічувала 102 таксони з 11 родин. У створенні колекції кормових рослин активну участь взяли І.Б. Чорний, В.О. Котик, В.Ю. Бондарук, Є.М. Павлюк, О.О. Перепелиця.

Колекцію овочевих рослин було створено у 1945—1946 рр. Її кілька разів реконструювали та переміщували на нове місце (1964, 1995, 2003). Створенням ділянки в різний час займалися наукові співробітники та інженери І.О. Дрига, М.М. Дружиніна, Є.М. Павлюк, В.П. Гринь, Н.М. Смілянець, О.В. Правда, В.М. Шалон, М.В. Косань, В.Ю. Бабіченко, О.М. Грикун.

Значний вклад в інтродукцію та селекцію малопоширених овочевих культур вніс канд. с.-г. наук В.П. Гринь [5]. Він є автором 7 сортів овочевих культур. Уперше в Україні В.П. Гринь стандартизував капусту броколі, мангольд (листяний буряк), топінамбур (земляну грушу). Разом з Науково-дослідним інститутом харчової промисловості він розробив численні рецептури приготування страв з малопоширених овочевих культур [6, 7].

У 1971—1972 рр. у відділі було розпочато створення колекції пряноароматичних

рослин. Вивченням перспективних видів пряноароматичних рослин у різні часи займалися наукові співробітники Н.С. Бурчинська, А.Д. Кодинець (Боброва), Г.М. Рибак, Д.М. Щобат, Л.Р. Романенко, О.А. Корабльова, провідний інженер О.Г. Демченко, техніки Т.М. Гмир та В.М. Сергієнко.

Важливий внесок в інтродукцію та використання пряноароматичних рослин зробила Г.М. Рибак разом з очолюваною нею групою. Було відібрано рослини, здатні замінити імпортований чорний перець (майоран садовий, чабер гірський та садовий, гісоп лікарський, монарди трубчаста та двійчаста, вітекси священний та коноплевидний) і гвоздику (васильки евгенольні і звичайні, колорія гравілатовидна та гравілат міський) у продуктах харчування. З ароматичної групи рослин вивчено мелісу лимонну, шавлію мускатну, змієголовник молдавський, лобфант ганусовий, чабер запашний, тархун, непету лимонну, чаполоч пахучу та багато інших видів [24, 37].

На той час у відділі, крім колекцій овочевих, кормових, пряноароматичних рослин, були колекції лікарських рослин, горіхоплідних та газонних трав. Відділ мав малий тепличний комплекс, де вирощувалися і реалізувалися саджанці декоративних культур. Було укладено угоди з господарствами щодо впровадження розробок Саду.

У 1972 р. Держкомітетом з науки при Раді Міністрів СРСР було профінансовано проекти відділу з інтродукції нових кормових, пряноароматичних і горіхоплідних рослин. Це означало, що відділ нових культур став самостійним підрозділом з власними науковими напрямками.

З часом у зв'язку з розширенням наукових напрямів та поглибленням досліджень кількість співробітників збільшилася до 48 штатних одиниць. Власні сорти та розробки відділу користувалися великим попитом і впроваджувалися в різних регіонах України, Білорусі, Казахстану, Молдавії та Росії.

Співробітники групи горіхоплідних займалися вирощуванням і реалізацією віді-

браних форм скороспілих горіхів, озелененням шляхів та тваринницьких комплексів. Ця група існувала у відділі нових культур до 1983 р. Потім було створено лабораторію горіхоплідних культур при відділі акліматизації плодкових рослин. Значний внесок у розробку методів вегетативного розмноження та впровадження кращих скороспілих форм волоського горіха у виробництво зробив канд. біол. наук, старший науковий співробітник відділу І.Є. Кочерженко. Роботою з горіхоплідними культурами займалися також Р.М. Тиж, С.А. Анікіна, С.Д. Некрасов, М.П. Обіух, О.Ф. Мельник, Р.С. Кузнецова.

У відділі нових культур була група, яка займалася інтродукцією, селекцією та впровадженням перспективних видів та сортів газонних трав у виробництво, проводила роботу щодо закріплення полотна автошляхів. Важливий внесок у дослідження газонних трав, створення колекції та сортів зробили Ф.Г. Передерій, О.О. Лаптев, О.О. Котик, Е.М. Павлюк, Г.Б. Потоцька, Н.К. Ненужна, І.Л. Кусрашвилі. У 1975 р. ця група перейшла до відділу квітничково-декоративних рослин, де існує досі.

Тривалий період у відділі функціонувала група лікарських рослин, яка займалася питаннями інтродукції та використання лікарських рослин. Цю групу спочатку очолювала Л.С. Бурачинська (до 1974 р.), а потім О.Є. Талдикін (до 1979 р.). Тривалий період у цій групі працювала Л.П. Певень.

У грудні 1979 р. відповідно до постанови Президії АН України "Про розвиток лікарських рослин" було створено відділ лікарських рослин (який згодом було перейменовано у відділ медичної ботаніки), куди із відділу нових культур перейшла відповідна група і було передано колекцію рослин.

З 1970 р. і донині у відділі функціонує біохімічна лабораторія. Основне її завдання полягає у визначенні хімічного складу рослинних зразків інтродукованих кормових, пряноароматичних, овочевих, лікарських,

горіхоплідних та інших корисних рослин. У лабораторії виконуються аналізи понад 20 показників. В організації біохімічної лабораторії та проведенні аналізів у різні роки активну участь брали В.П. Петрова, Г.А. Побірченко, С.А. Анікіна, Л.Р. Романенко, Н.О. Стаднічук, Н.О. Нечитайло, І.П. Харахаш, Л.В. Арнаутова, А.Д. Боброва (А.Д. Кодинець), Є.І. Бабенко, О.А. Корабльова, В.М. Самсонова, В.М. Дордаль, В.В. Фіщенко, Т.В. Жукова.

У 1972 р. у відділі було засновано фотолaboratorію, яку до 1998 р. очолювала М.Я. Козлова. Головне завдання цієї лабораторії полягало у фотографуванні корисних інтродуцентів, підготовці стендів, плакатів, оформленні звітів.

У середині 70-х років минулого століття відділ нових культур та впровадження було перейменовано у відділ нових культур. У 1981 р. відділ реорганізували в лабораторію нових культур. З 1986 р. до 1988 р. відділ називався відділом нових кормових та овочевих рослин, а з 1988 р. — нових культур.

З 1969 до 2000 р. завідувачем відділу нових культур був відомий учений, професор, д-р с.-г. наук Ю.А. Утеуш. Він разом з очолюваним ним колективом визначив основні наукові напрями роботи відділу нових культур: інтродукція, експериментальна ботаніка, селекція кормових, пряноароматичних та овочевих рослин. На основі кормових інтродуцентів Ю.А. Утеуш разом із співавторами створив 21 сорт, більшість з яких було занесено до Реєстрів сортів рослин СРСР та України. Селекціонерами відділу на той період було створено 24 сорти кормових, овочевих, пряноароматичних культур [40—42, 44].

На початку 2000 р. колекція відділу налічувала 327 таксонів, а колекція кормових рослин — 176, з них пряноароматичних рослин — 98, малопоширених овочевих рослин — 53 види, різновиди, сорти.

З 2000 по жовтень 2002 р. обов'язки завідувача відділу нових культур виконував канд. с.-г. наук, старший науковий

Трудові будні відділу нових культур. Третій ліворуч у першому ряду — зав. відділу Ю.А. Утеуш, 1993 р.

співробітник О.О. Абрамов. Він разом з Н.О. Стаднічук зробили важливий внесок в інтродукцію та селекцію козлятника східного, сільфії пронизанолистої, чини лісової, елевсіни коракана [1, 2]. За результатами роботи Н.О. Стаднічук захистила кандидатську дисертацію на тему "Биоморфологические особенности *Silphium perfoliatum* L. в связи с интродукцией в условиях Лесостепи Украины" (1992).

У результаті багаторічної селекційної роботи О.О. Абрамовим у співавторстві було створено високопродуктивні сорти *Galega orientalis* Lam. (Кавказький бранець, Салют, Спиранда), *Silphium perfoliatum* L. (Канадчанка), *Lathyrus sylvestris* L. × *L. latifolius* L. (Попелюшка) і *Eleusine coracana* Gaerth. (Тропіканка). Нині ст. наук. співр. Н.О. Стаднічук продовжує роботу з перспективними видами родів *Silphium*, *Galega*, *Eleusine*.

В інтродукційному процесі перспективних кормових культур важливу роль відіграли дослідження, виконані кандидатами наук К.М. Кривицьким (*Raphanus sativus* L.) [12], Л.П. Мордатенко (види родини Brassicaceae) [16], І.К. Кудренко (*Rumex patientia* L., *R. tianschanicus* A. Los.) [14], В.Х. Глабцем (*Sorghum almum* Parodi) [4], А.А. Разіною (*Helianthus tuberosus* L.) [30], Г.Г. Ісмагиловою (*Bunias orientalis* L.) [10], В.І. Солоненко (*Trifolium ambiguum* Bieb.) [39], С.Д. Крикливою (*Trifolium alexandrinum* L. і *T. aperitum* Vobr.) [13].

З листопада 2002 р. і донині відділ нових культур очолює д-р с.-г. наук Д.Б. Рахметов. Він уперше в Україні провів комплексні інтродукційні та селекційні дослідження трьох багаторічних і п'яти однорічних кормових видів родини Malvaceae [31, 33, 34]. Разом із С.О. Рахметовою створено і районовано у трьох агрокліматичних зонах Ук-

Співробітники відділу нових культур. У центрі — зав. відділу Д.Б. Рахметов, 2005 р.

раїни 8 сортів мальвових (Кормела, Сильва, Рюзана, Унава, Ніка, Стугна-1, Вірджинія, Рада), а також сорти Румекс ОК-2, Біекор-1 (*Rumex patientia* L. × *R. tianschanicus* A.Los.), Рімал (*Brassica napus* f. *annua* L.), Оріана (*B. campestris* f. *biennis* DC.).

Колекція кормових культур постійно поповнюється новими видами, формами та сортами. Нині інтродукцією, створенням нових сортів та їх розмноженням і впровадженням під керівництвом д-ра с.-г. наук Д.Б. Рахметова займаються ст. наук. співр. Н.О. Стаднічук, головний спеціаліст С.О. Рахметова, куратор ділянки — провідний інженер О.О. Перепелиця, провідний інженер Л.А. Савчук, інженери В.М. Шалон, Н.П. Овсяннікова, Г.Я. Татаренко, О.М. Костенко.

Аспіранти і здобувачі відділу успішно виконують інтродукційні дослідження видів роду *Amaranthus* (О.Л. Скрипка),

Symphytum (О.М. Вергун), *Galega* (О.В. Шиманська), *Rhaphonticum* (О.Т. Тітова), *Cyperus* (В.Г. Миколайчук).

З весни 2003 р. було розпочато проектування та створення колекційної ділянки технічних рослин. Нині ця колекція нараховує 55 таксонів із 16 родин. У створенні колекції та проведенні досліджень з інтродукції та селекції технічних рослин беруть участь куратор ділянки — провідний інженер Г.Б. Потоцька, провідний інженер Л.С. Богател, головний спеціаліст С.О. Рахметова.

Групу пряноароматичних рослин очолює канд. с.-г. наук, ст. наук. співр. О.А. Корабльова [11]. Вона разом з інженерами I категорії М.В. Рись і К.М. Канівець успішно займається інтродукцією, селекцією та впровадженням пряноароматичних культур. Колекція ароматичних рослин нараховує 106 видів — представників 55 родів і 12 родин.

На чолі з О.А. Кораблєвою співробітниками відділу створено 7 сортів пряноароматичних культур, на які одержано авторські свідоцтва і які занесено до Державного реєстру сортів рослин України. Це такі перспективні види, як лофант ганусовий (Лелека, Синій велетень), гісоп лікарський (Атлант, Маркіз), майоран садовий (Дзвіночок), немета лимонна (Мелодія), змієголовник молдавський (Перлинка).

Групу овочевих рослин очолює канд. біол. наук Н.М. Смілянець [38]. Вона разом з провідним інженером О.В. Правдою проводить роботу з мобілізації, селекції малопоширених овочевих рослин та утримання їх колекції. Генофонд овочевих рослин нараховує близько 80 видів, які належать до 20 родин.

Експозиційно-колекційна ділянка овочевих рослин представлена рідкісними і малопоширеними видами. Її було створено з метою введення в культуру перспективних інтродуцентів, їх популяризації серед населення, а також для отримання і реалізації насіння та посадкового матеріалу. У колекції представлено салатно-шпинатні, капустияні, коренеплідні, цибулинні, гарбузові, бульбоплідні групи. Такий набір овочевих рослин дає змогу забезпечувати населення овочевою продукцією з ранньої весни до пізньої осені. У колекції є сорти і гібриди, створені фахівцями групи овочевих рослин, на які отримано авторські свідоцтва. Це петрушка листкова с. Урожайна (І.О. Дрига, В.П. Гринь), капуста броколі с. Вітамінна (В.П. Гринь), топінамбур (земляна груша) с. Дієтичний (В.П. Гринь, О.О. Абрамов), листовий буряк (мангольд) с. Зимній (В.П. Гринь, О.В. Правда), салат ромен с. Совський (В.П. Гринь, Н.М. Смілянець), цибуля слизун с. Лілейна (В.П. Гринь), селера листкова с. Красилівська (В.П. Гринь, В.Ю. Бабіченко), фізаліс клейкоплідний с. Ліхтарик (Н.М. Смілянець, О.О. Абрамов), ф. суничний с. Жаринка (Н.М. Смілянець, О.В. Правда), які рекомендовано для вирощування в Степовій і Лісостеповій зонах.

У відділі також існує карантинний розсадник інтродуцентів, заснований у 1974 р. Головна мета створення цієї ділянки — запобігти розмноженню шкідників, хвороб та бур'янів, які можуть потрапити у сад разом з насінням, отриманим з різних джерел. На цій ділянці щорічно випробовують від 20 до 60 видів інтродуцентів. Після як мінімум трирічного дослідження їх на карантинному розсаднику відбирають найперспективніші інтродуценти для поповнення колекції. Цю роботу виконують провідні інженери Г.Б. Потоцька та О.О. Перепелиця.

У дослідному господарстві Інституту фізіології рослин та генетики НАН України "Глеваха" з 2000 р. за сприяння акад. НАН України В.В. Моргуна відновлено роботу відділу нових культур зі створення експозиційно-колекційних ділянок перспективних сортів корисних рослин селекції НБС ім. М.М. Гришка та налагоджено первинне насінництво нових сортів у селекційних розсадниках. Щорічно на цих ділянках експонують 40—45 сортів і розмножують близько 20 сортів нових культур. Під керівництвом Д.Б. Рахметова цю роботу здійснюють інженери I категорії Н.П. Овсянникова, Р.В. Сапронова, В.В. Кисильчук.

Нині відділ нових культур Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС) є важливим науковим і практичним центром з інтродукції та акліматизації рослин, селекції і впровадження нових харчових та кормових культур у виробництво з метою ефективного використання рослинних ресурсів у народному господарстві, збагачення видового різноманіття та збільшення стійкості і продуктивності агрофітоценозів. Відділ має багатий колекційний фонд кормових, овочевих, пряноароматичних, технічних, сидеральних і медоносних рослин, що нараховує близько 450 таксонів. На основі цього цінного матеріалу співробітниками відділу створено 57 сортів, на які одержано авторські свідоцтва і які занесено до Державного реєстру сортів рослин України.

За період існування у відділі накопичено великий досвід упровадження результатів наукових досліджень не тільки в Україні, а й у країнах СНД — у Російській Федерації, Білорусі, Молдові, Казахстані і далекому зарубіжжі — у Китаї, Чехії.

Робота відділу відповідає всесвітній стратегії ботанічних садів з охорони рослин, згідно з якою одними із основних напрямів наукових досліджень визначено збагачення генфонду рослин селекційними методами, селекцію нових культур і опрацювання біологічних основ їх вирощування [17]. У відділі проводяться комплексні інтродукційні та селекційні дослідження з видами, які мають велику народногосподарську та економічну цінність.

Основні напрями наукових досліджень відділу:

- інтродукція, акліматизація та селекція рослин;
- збільшення видової різноманітності культурфітоценозів;
- розроблення біоекологічних методів підвищення родючості ґрунту та продуктивності агрофітоценозів;
- виробництво нової сировини на основі інтродукованих харчових, кормових та технічних культур.

Завдання, які вирішують співробітники відділу:

1. Збільшення виробництва кормового та харчового білка на основі вирощування нових культур (в основних, проміжних посівах та багаторічних агрофітоценозах).

2. Біоекологізація землеробства (сидерація; фітомеліорація; використання капустяних, бобових, мальвових культур для удобрення ґрунту; біологічні методи боротьби з бур'янами та хворобами; усунення алелопатичної ґрунтової; використання інтродуцентів на радіаційно забруднених ґрунтах).

3. Вирощування нових технічних культур (біоенергетичних; біопалива — на основі швидкорослих високостеблевих культур; біодизеля — капустяні культури, чор-

нушка та інші високоолійні культури; целюлозних і волокнистих культур).

4. Використання пряноароматичних культур у харчовій галузі (розробка стандартів з використання ароматичних рослин; біоекологічних основ вирощування, показників продуктивності; продукції на їх основі (консерви, маринади, концентрати для ароматизації алкогольних і безалкогольних напоїв, приправи, сухі суміші тощо).

5. Вирощування малопоширених овочевих культур різного призначення (салатних; плодкових овочів; технічних овочевих культур).

6. Дослідження кормово-лікарських трав (розробка технології вирощування та використання рапонтікуму, ехінацеї, мордовника, серпії).

Автором розроблено теоретичні засади інтродукції перспективних одно- та багаторічних видів корисних рослин родин Malvaceae, Fabaceae, Amaranthaceae, Brassicaceae, Asteraceae і класифікацію корисних інтродуцентів за біоекологічними особливостями та народногосподарським значенням: життєвими формами, тривалістю життєвого циклу, зміною основних періодів у життєвому циклі, екологічною амплітудою, амплітудою толерантності, місцем походження, місцем у природній флорі та в культурі, тривалістю вегетації, дозрівання, відношенням до окремих екологічних факторів [32, 33].

У відділі розроблено критерії та оцінку нових кормових інтродуцентів для умов Лісостепу [43]. На сьогодні автором розроблено основні критерії інтродукції та впровадження корисних рослин, які охоплюють 17 показників (значення нової культури; істівність; продуктивність; білковість; урожайність та отавність; довговічність; здатність до розмноження; темпи вегетації; здатність до культивування; технологічність; екологічна валентність; стійкість рослин до основних екологічних факторів; стійкість нових культур до шкідників та

хвороб, конкурентоспроможність щодо сегетальної рослинності; вплив нових корисних рослин на культурфітоценози; алелопатичні властивості; економічна та енергетична доцільність; загальна оцінка нових культур).

Оскільки нові інтродуценти є основним екологічним засобом оптимізації агрофітоценозів, їх необхідно широко впроваджувати у виробництво.

Залежно від масштабів впровадження нових культур у конкретних екологічних умовах, автором виділено 5 ступенів інтродукції рослин.

Інтродукція I ступеня — вид займає невеликі площі в межах конкретної території (у ботанічному саду, дендропарку, на дослідній станції тощо).

Інтродукція II ступеня — вид має локальне розміщення на території конкретного фізико-географічного (агрокліматичного) району.

Інтродукція III ступеня — вид трапляється у культурі всюди на території однієї фізико-географічної (агрокліматичної) зони.

У такому разі введення будь-якого виду рослин в широку культуру неможливо без наявності створеного сорту та визнання його Державною комісією з випробування та охорони сортів рослин і занесення до Реєстру сортів рослин будь-якої держави.

Інтродукція IV ступеня — вид інтродукований і культивується одночасно в багатьох фізико-географічних (агрокліматичних) зонах.

Інтродукція V ступеня — вид є космополітом і може інтродукуватися на різних континентах.

Відділ нових культур Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка досяг значних успіхів у галузі фундаментальних і прикладних досліджень з інтродукції рослин та селекції нових культур. Розроблено близько 40 нових технологій з вирощування та використання сортів малопоширених культур у народному господарстві.

Упродовж останніх років у відділі отримано низку важливих результатів з інтродукції, акліматизації та селекції рослин, дослідження видової різноманітності культурфітоценозів, поліпшення біоекологічного стану ґрунтів та виробництва нової сировини на основі інтродукованих корисних культур [36]:

1. Розроблено концепцію (на прикладі нових кормових, пряноароматичних, овочевих та технічних рослин) ролі інтродукції як важливого фактора збагачення рослинних ресурсів і збільшення видового різноманіття агрофітоценозів і класифікації інтродуцентів за біоекологічними властивостями та господарським призначенням.

2. Виявлено біоекологічні особливості, адаптивний і продуктивний потенціал перспективних кормових, пряноароматичних, овочевих та технічних інтродуцентів. З допомогою різних селекційних методів створено високопродуктивні, адаптовані до екологічних умов України сорти інтродукованих культур.

3. Розроблено сучасні методи і технології підвищення ККД фотосинтезу (на 40—50%) за рахунок подовженого використання сонячної енергії з участю холодо- і зимостійких високопродуктивних нових культур, які інтенсивно вегетують рано навесні та пізно восени.

4. За рахунок використання нових культур досягнуто зниження дефіциту рослинного білка в екологічних умовах України, розроблено агрофітоценози, які забезпечують необхідний рівень нагромадження високобілкової біомаси.

5. Доведено роль інтродукції рослин як надзвичайно важливого засобу екологічної оптимізації агрофітоценозів. З'ясовано значення альтернативних кормово-сидеральних культур для біоекологізації землеробства. На цій основі розроблено біоекологічні методи підвищення родючості ґрунтів та ефективного використання орних земель, усунення алелопатичної ґрунтової, при-

гнічення патогенної мікрофлори та бур'янів, а також позитивного впливу на рівень продуктивності агроценозів. За рахунок використання високопродуктивних нових культур родини Fabaceae досягнуто збагачення ґрунту біологічним азотом від 70 до 450 кг/га на рік, що забезпечує виробництво екологічно чистої продукції.

6. Виявлено особливості росту, розвитку та продуктивні показники нових культур у полідомінантних агрофітоценозах і визначено конкурентоспроможність їх щодо сегетальної рослинності. Розроблено рекомендації з вирощування та технічні умови використання сортів нових кормових, пряноароматичних, овочевих і технічних культур, дано енергетичну та економічну оцінку їх ефективності.

7. На основі нових сортів одно- та багаторічних інтродуцентів розроблено технології вирощування біоенергетичних рослин (з метою отримання біопалива для дизеля та твердого біопалива) для забезпечення потреб людства в енергоресурсах за рахунок поновлюваних джерел енергії.

8. Унікальні колекції кормових, овочевих, пряноароматичних, технічних і сидеральних рослин з різних ботаніко-географічних регіонів світу (близько 450 видів, сортів і форм), зібрані у відділі нових культур НБС ім. М.М. Гришка, є базою для створення нових культур та гібридів і подальших селекційних досліджень. Ці унікальні колекції — невичерпне джерело для виведення нових сортів.

Науковцями відділу отримано 51 авторське свідоцтво. До Державного реєстру сортів рослин України (Реєстру) на 2004 р. занесено 46 сортів, створених селекціонерами відділу, з них кормових — 30, пряноароматичних — 9 і овочевих — 7 сортів. Це свідчить про державне визнання досягнень співробітників відділу [9].

З багатьох культур відділ нових культур НБС ім. М.М. Гришка як селекційний центр є лідером або посідає провідне місце в Україні.

Щавнат, с. Бієкор-1

У відділі створено сорти невідомих у світі культур — щавнату (Румекс ОК-2, Бієкор-1), чини гібридної багаторічної (Попелюшка). Вперше у світовій практиці шляхом віддаленої гібридизації створено високопродуктивні міжвидові гібриди факультативно самозапильних однорічних мальв (Рюзана, Унава, Ніка).

Сорти нових кормових культур не мають аналогів або значно переважають їх, вирізняються високою продуктивністю та поживними якостями, екологічною пластичністю. Однорічні холодостійкі культури з високим фотосинтетичним потенціалом і коротким вегетаційним періодом дають змогу збільшити виробництво і подовжити період використання зелених кормів при вирощуванні у проміжних посівах. Сорти багаторічних кормових культур (щавнату, сіди багаторічної, козлятника східного,

сильфії пронизанолистої) є енергозберігаючими, ростуть на одному місці 10—15 років і в 3—4 рази перевищують за строками продуктивного використання традиційні культури (конюшину, люцерну), що сприяє здешевленню кормів.

Створені у відділі нових культур НБС ім. М.М. Гришка нові кормові культури — дагуса, чина лісова гібридна, мальва, лаватера, щавнат, сіда багаторічна, овочеві — цибуля слизун, представлені в Реєстрі лише сортами нашої селекції.

Впровадження нових сортів у практику сприяє піднесенню рівня сільськогосподарського виробництва в країні. У народне господарство України співробітниками відділу впроваджено понад 50 сортів кормових, овочевих, пряноароматичних, технічних і сидеральних культур.

Розроблено і впроваджено в промисловість продукти з використанням пряноароматичних культур сортів власної селекції: овочеві маринади, ковбасні вироби, алкогольні та безалкогольні напої, сухі пряні приправи, фруктово-овочеві консерви для дитячого лікувального та профілактичного харчування. Майже всі сорти ароматичних рослин, створені у відділі нових культур, мають широкий спектр використання і можуть застосовуватися не лише як ароматизатори, а й як медоносні, лікарські і навіть декоративні рослини.

Важливими теоретичними засадами інтродукції нових корисних культур є:

- збагачення ресурсів культурних рослин різних напрямів використання;
- збільшення фотосинтетичної продуктивності нових культур за рахунок підвищення ККД фотосинтезу;
- створення нових, не відомих у світі культур;
- еколого-біологічні принципи підвищення продуктивності агроecosystem та регулювання рівня родючості ґрунту;
- використання можливостей нових біоенергетичних рослин для забезпечення потреб людства в енергоресурсах за рахунок поновлюваних джерел енергії.

Виведені у відділі сорти впроваджено в господарствах 17 областей трьох агрокліматичних зон України, а також Білорусі, Казахстану, Китаю, Корейської Народно-Демократичної Республіки, Російської Федерації, Чехії на площі близько 1 млн га.

У межах тематики відділу налагоджено міжнародні зв'язки з науковими установами Чехії, Китаю, Росії, Казахстану, Білорусі та інших країн.

За результатами наукових досліджень за останні 10 років опубліковано 15 монографій, понад 300 статей, з них 55 — за кордоном, у яких викладено досягнення в галузі інтродукції та селекції кормових, овочевих, пряноароматичних, технічних та сидеральних культур. У відділі підготовлено 2 доктори та 12 кандидатів наук.

Науковцями відділу організовано та проведено 10 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій з теоретичних та прикладних аспектів інтродукції, селекції та використання корисних культур і опубліковано 10 збірників матеріалів конференцій. Співробітники відділу виступали з доповідями на 100 науково-практичних конференціях, симпозіумах, школах, зокрема 30 міжнародних (Австрія, Данія, Італія, Російська Федерація, Чехія тощо).

Науковці відділу виконують спільні роботи з Інститутом клітинної біології та генної інженерії НАН України (Київ), Інститутом землеробства УААН (сmt Чабани), Інститутом сільського господарства Полісся УААН (Житомир), Національним аграрним університетом (Київ), Державним агро-екологічним університетом (Житомир), Інститутом рослинництва (Прага, Чехія), Державним університетом харчових технологій (Київ), Нікітським ботанічним садом — Національним науковим центром (АР Крим).

Щорічно на базі колекційного фонду відділу проводяться екскурсії (20—30) для студентів вищих та середніх навчальних закладів, надається близько 200 консультацій. Співробітники відділу беруть актив-

ну участь у міських та всеукраїнських виставках з рекламування нових культур. Із генетичного фонду відділу в інші установи (ботанічні сади, дендропарки, науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади) передано насіння нових корисних рослин для створення колекцій (у цілому 20 установам, по 400—500 зразків).

Особлива увага у відділі приділяється популяризації результатів наукових досліджень через засоби масової інформації. Співробітники відділу систематично публікуються в науково-популярних виданнях (до 25 статей), дають інтерв'ю в періодичній пресі (до 20), на телебаченні (до 8) і радіо (до 5).

Досягнення науковців відділу нових культур НБС ім. М.М. Гришка НАН України у галузі інтродукції, акліматизації і селекції рослин відзначено премією Ради Міністрів СРСР (Ю.А. Утеуш), академічною премією ім. В.Я. Юр'єва (Ю.А. Утеуш, В.П. Гринь), 2 золотими, 2 срібними і 6 бронзовими медалями ВДНГ СРСР, 2 іменними стипендіями Президента України та стипендією Державного комітету науково-технічних програм України, 4 почесними грамотами Президії Національної академії наук України.

Значну увагу у відділі приділяють добру та фаховій підготовці здібної молоді. У відділі працює 5 молодих учених віком до 35 років. В аспірантурі навчаються 3 особи. Молоді науковці відділу отримали стипендію Президії НАН України та стипендію ім. А.М. Гродзинського.

У перспективі потрібно інтенсифікувати фундаментальні дослідження в галузі загальної теорії інтродукції та селекції нових культур. Слід продовжити мобілізацію нових інтродуцентів та поповнення колекційних фондів перспективними видами та формами корисних рослин. Потребують розширення дослідження із селекції харчових (фізаліс, котяча м'ята), технічних (чуфа), біоенергетичних, кормових (щавнат, сіда багаторічна, сорго багаторічне) культур, робота з якими ведеться вже давно, на основі існуючого генофонду.

Важливе значення має підготовка та видання Каталогу сортів корисних рослин, створених у відділі і перевидання Каталогу завершених наукових розробок відділу нових культур. З метою захисту інтелектуальної власності необхідно посилити науково-ліцензійну роботу (отримано 51 авторське свідоцтво). Особливу увагу слід приділити патентуванню сортів нових культур.

Потребує розширення робота з впровадження занесених до Реєстру сортів кормових, харчових і технічних культур селекції відділу нових культур НБС ім. М.М. Гришка в Україні. Необхідно також поглибити співпрацю з партнерами з Білорусі, Китаю, Корейської Народно-Демократичної Республіки, Чехії.

Таким чином, за 60-річну історію існування відділ нових культур Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка має важливі досягнення в галузі інтродукції, селекції та впровадження результатів наукових розробок у виробництво в Україні та за її межами. Робота відділу відповідає всевітній стратегії ботанічних садів, яка полягає в збагаченні генофонду рослин нових культур і опрацюванні біологічних основ їх вирощування, насамперед видів, що мають велику народногосподарську та економічну цінність.

Основні зусилля колективу відділу і надалі спрямовуватимуться на вирішення фундаментальних та прикладних питань інтродукції, селекції і використання нових корисних рослин, посилення кадрового потенціалу та створення конкурентоспроможних сортів і розробок.

1. Абрамов А.А. Сильфия пронзеннолистная в кормопроизводстве. — К.: Наук. думка, 1992. — 155 с.

2. Абрамов О.О. Козлятник від інтродукції до використання. — К.: Наук. думка, 1996. — С. 139.

3. Абрамов О.О., Рахметов Д.Б., Корабльова О.А. Життєвий шлях відомого вченого, селекціонера, професора Ю.А. Утеуша // Інтродукція рослин. — 2001. — № 3-4. — С. 9—12.

4. Глабець В.Х. Біологічні особливості і технологія вирощування багаторічного сорго в умовах

Правобережного Лісосотепу України: Автореф. дис. ... канд. с.-г. наук. — К., 1992. — 17 с.

5. *Гринь В.П.* Биоморфологические особенности и хозяйственно ценные признаки кольраби, брокколи, огуречной травы, интродуцированных на Украине: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук. — К., 1976. — 26 с.

6. *Гринь В.П.* Зеленні і багаторічні овочеві культури. — К.: Вид-во товариства "Знання" України, 1991. — 48 с.

7. *Гринь В.П., Кузнецова С.В.* Редкостные овощные и пряные культуры. — К.: Урожай, 1991. — 152 с.

8. *Гришко Н.Н.* Мичуринская агробиологическая наука — теоретическая основа акклиматизации растений // Тр. Ботан. сада АН Украины "Акклиматизация растений". — К.: Изд-во АН УССР, 1953. — С. 5—28.

9. *Державний* реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2004 році (витяг). — К.: Алефа, 2003. — 230 с.

10. *Исмагилова Г.Г.* Морфобиологические особенности *Vunias orientalis* L. в условиях Лесостепи Украины: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — К., 1994. — 20 с.

11. *Кораблева О.А.* Возникновение физиологических заболеваний плодов яблони в период хранения и меры борьбы с ними: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук. — К., 1992. — 17 с.

12. *Кривицкий К.Н.* Морфобиологические особенности редьки масличной (*Raphanus sativus* var. *oleifera* Metzg.) в связи с введением в культуру на Украине: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — К., 1986. — 16 с.

13. *Криклива С.В.* Морфобіологічні особливості однорічних видів роду *Trifolium* L. в зв'язку з введенням у культуру в центральній частині Правобережного Лісосотепу України: Дис. ... канд. біол. наук: 03.00.05. — К., 2004. — 156 с.

14. *Кудренко І.К.* Биоморфологические особенности гибридного щавеля (*Rumex patientia* L. × *R. tianschanicus* A.Los.) в связи с введением в культуру: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — К., 1992. — 20 с.

15. *Микола Миколайович Гришко.* Вступна стаття Л.Л. Коханової. — К.: Наук. думка, 1977. — 56 с. — (Біобібліографія вчених Української РСР).

16. *Мордатенко В.П.* Морфобиологические особенности озимых капустных в связи с использованием в промежуточных посевах Центральной Лесостепи Украины: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — К., 1986. — 16 с.

17. *Мороз П.А., Черевченко Т.М., Рахметов Д.Б.* Становлення та розвиток селекційних досліджень

у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України // Інтродукція рослин. — 2003. — № 4. — С. 37—46.

18. *Наказ* № 98 від 12 вересня 1945 р. "Про призначення на посаду в.о. завідувача відділом біології рослин (культурної флори)". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 3 ОС, справа № 4. — С. 57—58.

19. *Наказ* № 4 від 3 січня 1961 р. "Про звільнення завідувача відділу культурної флори". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 262. — С. 4.

20. *Наказ* № 9 від 10 січня 1968 р. "Про облік колекцій". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 408. — С. 2.

21. *Наказ* № 6 від 14 січня 1969 р. "Про створення відділу нових культур і впровадження". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 425. — С. 1—2.

22. *Наказ* № 42 від 3 березня 1970 р. "Про реорганізацію відділу інтродукції культурних рослин". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 446. — С. 4—6.

23. *Наказ* № 73 від 1 квітня 1970 р. "Про створення відділу акліматизації рослин ім. М.Ф. Каченко". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 446. — С. 112.

24. *Отечественные* пряности в консервировании / Под общ. ред. Ю.А. Утеуша. — К.: Наук. думка, 1986. — 104 с.

25. *Отчет* о научной и научно-исследовательской деятельности ЦРБС АН УССР, 1946. — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 18. — 217 Арк.

26. *Отчет* по теме "Создание зеленых насаждений Ботанического сада АН УССР", 1953 г. — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 2, справа 34. — 105 Арк.

27. *Приказ* № 71 от 23 апреля 1953 г. "Об укреплении научных отделов ботанического сада АН УССР". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 121. — С. 10—13.

28. *Приказ* № 116 от 28 апреля 1958 г. "Про фонд заработной платы". — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 201. — С. 1.

29. *Приказ* № 77 от 3 апреля 1961 г. — Архів НБС ім. М.М. Гришка НАН України. Оп. 1, справа 262. — С. 12.

30. *Разина А.А.* Биоморфологические особенности *Helianthus tuberosus* L. в связи с интродукцией в условиях Восточной Сибири: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — К., 1992. — 18 с.

31. *Рахметов Д.Б.* Интродукция и введение в культуру перспективных кормовых видов мальвы

в условиях Лесостепи Украины: Дис. ... канд. с.-х. наук: 06.01.09. — К., 1991. — 184 с.

32. Рахметов Д.Б. Особенности классификации и введение в культуру кормовых интродуцентов // Интродукция растений. — 1999. — № 3-4. — С. 1—57.

33. Рахметов Д.Б. Кормовые мальвы в агрофитоценозах Лесостепи Украины: интродукция, биология, сорта, возделывание. — К.: Фитосоцицентр, 2000. — 288 с.

34. Рахметов Д.Б. Биологические основы интродукции и возделывание новых сортов одно- и многолетних видов семейства Malvaceae в Лесостепи Украины: Дис. ... д-ра с.-х. наук: 06.01.09. — К., 2001. — 568 с.

35. Рахметов Д.Б., Мороз П.А. Вклад профессора Д.Ф. Лихваря у створення колекцій рослин та розгортання наукової діяльності Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР // Интродукция растений. — 2002. — № 4. — С. 168—175.

36. Рахметов Д.Б., Стаднічук Н.О., Кораблева О.А. та ін. Нові кормові, пряноароматичні та овочеві інтродуценти в Лесостепу і Поліссі України. — К.: Фитосоцицентр, 2004. — 163 с.

37. Рыбак Г.М., Романенко Л.Р., Кораблева О.А. Пряности. — К.: Урожай, 1989. — 192 с.

38. Смілянecь Н.М. Морфобіологічні особливості *Lactuca sativa* var. *longifolia* Lam. у зв'язку з впровадженням у культуру на Україні: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — К., 1993. — 19 с.

39. Солоненко В.І. *Trifolium ambiguum* Vieb. (Fabaceae): біоморфологічні та екологічні особливості, інтродукція в Лесостепу України: Дис. ... канд. біол. наук: 03.00.05. — К., 2004. — 166 с.

40. Утеуш Ю.А. Научные основы возделывания рапса и сурепицы в промежуточных посевах на Украине: Автореф. дис. ... д-ра с.-х. наук. — Скривери, 1980. — 39 с.

41. Утеуш Ю.А. Новые перспективные кормовые культуры. — К.: Наук. думка, 1991. — 192 с.

42. Утеуш Ю.А., Лобас М.Г. Кормові ресурси флори України. — К.: Наук. думка, 1996. — 222 с.

43. Утеуш Ю.А. Екологія нових кормових інтродуцентів в умовах Лесостепу України. — К.: Ін-т математики НАН України, 1998. — 318 с.

44. Черевченко Т.М., Мороз П.А., Рахметов Д.Б. Профессор Ю.А. Утеуш — ученый, интродуктор,

селекционер // Интродукция растений. — 2001. — № 3-4. — С. 5—9.

Д.Б. Рахметов

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ОТДЕЛ НОВЫХ КУЛЬТУР: ПРОШЛОЕ, НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ

Приведены данные относительно истории создания и развития отдела новых культур Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины. Охарактеризованы основные периоды становления, формирования научных направлений, создания коллекций полезных растений, роль ведущих ученых в организации и проведении научно-исследовательской работы отдела. Показано современное состояние научных исследований и коллекционных участков, основные направления работы отдела новых культур как важного центра интродукции, селекции и внедрения кормовых, технических, пряноароматических и овощных растений.

D.B. Rakhmetov

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

DEPARTMENT OF NEW CULTURES: LAST, PRESENT AND FUTURE

The data on the history of New Cultures Department of M.M. Gryshko National Botanical Gardens of the NAS of Ukraine are given in the paper. The basic stages of the Department making, development of scientific directions and formation of plant collections are characterized. The modern state of scientific activity, the role of the leading scientists in researches carried out in the Department, the main directions of the work, conditions of the collection plots are shown. The role of New Cultures Department as an important center of introduction and selection of forage, technical, spice and vegetable plants are described.